

Avar kori nyílhegyek a Tisza-Maros-Körös vidéken

A temetkezési szokások

Hergott Kristóf*

* Móra Ferenc Múzeum, Szegedi Tudományegyetem

Kulcsszavak

Avar kor
nyílhegyek
tipológia
Tisza-Maros-Körös csoport
fegyverek

Avar age
arrowheads
typology
Tisza-Maros-Körös group
weapons

Absztrakt

A nomád népek harcmódora, fegyverzete mindig is fontos kutatási területnek számított, és már számos aspektusból vizsgálták, ugyanúgy, mint az íjászfelszerelésüket is. Az avarokról is elmondható ez, az ő harcmódorukat, fegyvereiket is több szempontból vizsgálták, jól kutatott területnek tekinthető. Ennek ellenére az avar kori nyílhegyek kutatása periférikus területnek számít. Kalmár János 1945-ös munkája volt az első, és eddig az utolsó olyan tanulmány, mely célzottan az avar nyílhegyekre fókuszált, ezért választottam ennek az „elfeledett” tárgycsoportnak a behatóbb vizsgálatát.

Első lépésben egy földrajzilag jól körülhatárolható terület anyagának a felgyűjtését tűztem ki célul. Így esett a választásom a Körös-Tisza-Maros vidék anyagára, mivel ez a terület mind földrajzi tekintetben, mind az avar anyag szempontjából egy jól meghatározható csoport. A vizsgált térségben viszonylag kevés a nyílhegy, célom volt, hogy egy egységes szempontrendszert alakítsak ki a tipológiához, amely a későbbiekben az Avar Kaganátus teljes területére kivetíthető. A tipológia alapjául 13 lelőhely 27 nyílhegye szolgált, melyeket a formai csoportok mellett funkcionális csoportokba is rendeztem.

Bevezetés

A nomád népek harcmódora, fegyverzete mindig is fontos kutatási területnek számított és már számos aspektusból vizsgálták, ugyanúgy, mint az íjászfelszerelésüket is. Az avarokról is elmondható ez: a harcmódorukat, fegyverzetüket is több szempontból vizsgálták már.¹ Ennek ellenére az avar kori nyílhegyek kutatása periférikus területnek számít. Kalmár János 1945-ös munkája volt az első és eddig az utolsó olyan tanulmány, mely az avar nyílhegyekre fókuszált, ezért választottam ennek az „elfeledett” tárgycsoportnak a behatóbb vizsgálatát. Elsőként egy földrajzilag jól körül határolható terület anyagának a felgyűjtését tűztem ki célul. Így esett a választásom a Tisza-Maros-Körös vidék anyagára, mivel ez a terület mind földrajzi tekintetben, mind az avar anyag szempontjából egy jól körülhatárolható csoport. A vizsgált térségben viszonylag kevés nyílhegy került elő. Elsődleges célom volt, hogy egy egységes szempontrendszert alakítsak ki a tipológiához, melyet a későbbiekben az Avar Kaganátus teljes területére kivetíthetnek.²

A Tisza-Maros Körös csoport

A 6. század második felében a Kárpát-medencében létrejövő Avar Kaganátus népessége az írott és régészeti források alapján nem tekinthető egységes népcsoportnak. Erre jó példa a Tisza-Maros-Körös vidék avar kori régészeti anyaga, mely mind tárgyi hagyatékában, mind temetkezési szokásában rendelkezik olyan sajátos vonásokkal, mely alapján jól körülhatárolható az Avar Kaganátus területén belül. A térség régészeti anyagával már számos kutató foglalkozott. Először Csallány Dezső vette górcső alá a térség sajátos temetkezési szokásait (Csallány 1964; Csallány 1963), majd őt Kovrig Ilona (Kovrig 1955), később pedig Lőrinczy Gábor követte (Lőrinczy 1998; Lőrinczy 2001). A Tisza-Maros-Körös vidék avar kori anyagával kapcsolatos kutatás kapcsán fontos megemlíteni Bende Livia munkásságát, aki 2005-ben megvédett doktori dolgozatában behatóan vizsgálta a térség késő avar kori temetkezési szokásait (Bende 2017).

A nyílvevő szerkezete és részei

Az avar kor esetében nem áll rendelkezésünkre a nyílhegyekkel, nyílvevővel behatóbban foglalkozó szakirodalom, viszont más korszakokra vonatkozóan rendelkezünk olyan munkákkal, melyek adataira jól

lehet támaszkodni e kor nyilait illetően is (Cs. Sebestyén 1932, Szóllósy 1992). A nyílvevő anyagáról nincs pontos adatunk, de a nyéltüskén megmaradt famaradványokból kiindulva, valamint a gyakorlati szempontokat figyelembe véve feltételezhető, hogy valamilyen rugalmasabb ág vagy vessző szolgálhatott alapanyagul a nyílvevőhöz. Magát a vesszőt több részre oszthatjuk: a nockra, melyet a vessző végén alakítottak ki azért, hogy a vessző stabilabban feküdjön rá az idegre, valamint a tollazatra, mely az egyenes repülést, az iránytartást biztosítja. A nyílvevő harmadik része a nyílhegy (Szóllósy 1992: 457–458), amelyekkel a továbbiakban behatóbban fogok foglalkozni.

Az avar nyílhegyek tipologizálásához elengedhetetlen az egységes terminológia megalkotása, a nyílhegy egyes részeinek elnevezése (1. kép). A nyílhegyet két fő részre lehet osztani: a levélre és a nyéltüskére vagy köpűre. A levél további részekből, a csúcsból, a vágóélből és a vállból áll. A vágóélek kialakítása változatos formákat mutatott. A levél részen megkülönböztetem ezek alapján a szárnyakat, melyeknek részei a vágóél és a váll voltak. A vágóélek találkozási alkotta meg a levélen a csúcst, de gyakran külön kialakítottak a nyílhegyeken egy csúcsrészt, amit nem a vágóélek folytatásaként lehet értelmezni, hanem a levél külön részeként. Ezen részek arányait vizsgálva tudtam különböző alcsoportokat létrehozni a főcsoportokon belül. Az avar kori nyílhegyek rögzítésére nyújthat adatokat a nyéltüske és a váll találkozásánál kialakított rovátkolás, mely a kötöző anyag stabilabb rögzítését szolgálhatta. A tipológiai rendszer egyik kardinális eleme volt a vágóélek számának a meghatározása. Ezek alapján megkülönböztetem a három, valamint a két vágóélel rendelkező példányokat. Leggyakrabban három vágóélel rendelkező nyílhegyekkel találkozhatunk az avar kori anyagban.

Az avar nyílhegyek kutatástörténete

Ahogy a munkám elején utaltam rá, a nyílhegyek vizsgálata a kevésbé kutatott tárgytipusokhoz tartozik. A tárgytipus komplex vizsgálatával csak néhány kutató foglalkozott eddig, valamint többnyire egy-egy nagyobb térség vagy nagyobb temető publikációjában figyelhetők meg a nyílhegyet értékelő részek.

A regionális kutatások kapcsán fontos kiemelni Bende Lívia munkásságát, aki a Tisza-Maros-Körös vidék késő avar kori temetkezési szokásait gyűjtötte össze és vizsgálta doktori dolgozatában. Bende az általa vizsgált sírokban előforduló nyílhegyek kapcsán azt a megállapítást tette, hogy azok elsősorban babonás szokásból kerülhettek a sírokba. Ezt a jelenséget a fegyveres sírok kis számával, valamint maguknak a fegyvereknek az elenyésző mennyiségével magyarázza (Bende 2017: 333). Ezen kívül még Balogh Csilla kutatásait érdemes kiemelni, aki a Duna-Tisza közét vizsgálta behatóbban. Kimutatta, hogy a térségben általánosan jellemző a nyílhegy szárnyainak az áttörése, valamint gyakori típusnak tartja a keskeny és széles háromélű nyéltüskés nyílhegyeket. Megállapította, hogy a háromélű, csapott végű példányok és a kétélű nyílhegyek ritkán fordulnak elő. Úgy véli, hogy a köpűs végű nyílhegyek germán hatásra terjedtek el az általa vizsgált területen (Balogh 2013: 357; Balogh 2016).

A nyílhegyek sírba helyezésének okával kapcsolatban is megoszlanak a vélemények. Egyes kutatók szerint fegyvermellékletként kerültek a sírba (Szentpéteri 1993: 181; Szentpéteri 1994: 243; Balogh 2013: 360–361), mások úgy vélték, hogy a temetkezési szokás egy sajátos vonását tükrözték a sírban előforduló nyílhegyek (Garam 1995: 350; Török 1998: 82). Emellett felmerült az a lehetőség is, hogy a nyilak száma rangjelző, méltóságjelző szerepet tölthetett be, ugyanis László Gyula úgy vélte, hogy a keleti népeknél a sírokban a nyílhegyek száma a hatalom jelképei lehettek, a nyilak száma a közös birtokban, munkában való részesedés mértékével függhetett össze (László 1986: 52), de a kutató ezen eredménye mára meghaladottá vált.

Az avar nyílhegyeket először Kalmár János vizsgálta az 1945-ös tanulmányában (Kalmár 1945). Ebben nagy vonalakban rendszerezte és ismertette az egyes nyílhegytípusokat. Munkájának fontossága vitathatatlan, mégsem nevezhető átfogónak. Kalmár a nyílhegyek formájából a funkciójára is következtetett. A csapott végű nyílhegyekről azt feltételezte, hogy ezek „*zengő nyílhegyek*” lehettek,³ amelyek esetleg kisebb vadak elejtésére is szolgáltak, vagy gyűjtő nyílhegyként határozta meg őket. Valamint hangsúlyozta, hogy ez a nyílhegytípus nagy számban fordul elő az avar leletanyagban (Kalmár 1945: 243). Kalmár az általa vizsgált nyílhegyeket formai szempontok alapján rendezte csoportokba (Kalmár 1945: 283–291).

A nyílhegyek tipológiai besorolása

A Tisza-Maros-Körös vidékről összesen 13 lelőhely 27 nyílhegyét vettem alapul a tipológiai rendszer kialakításához (2. kép). Ezen tárgyak temető- és sírbéli eloszlásuk is kevésnek mondható a többi melléklethez képest. A nyílhegyeket elsősorban formai szempontok alapján különítettem el, metrikus adatok alapján alkottam meg a típusokat, altípusokat (5. kép). A két főcsoportot a nyélhez történő rögzítés alapján különítettem el, így első csoportnak tekintem a nyéltüskés nyílhegyeket (1), a második csoportnak a köpűs végű darabokat (2).

Az 1. csoport altípusai a háromélű (1.1), és a kétélű (1.2) nyílhegyek. E két altípuson belül a nyílhegy alakja alapján különítettem el további alcsoportokat. A háromélű nyílhegyek alcsoportjai a süveg alakúak (1.1.1), illetve a levél alakú nyílhegyek (1.1.2), valamint ezek altípusa a keskeny levél alakú típus (1.1.2.2), továbbá a hatszög alakú nyílhegyek (1.1.3). A kétélű, nyéltüskés nyílhegyek alcsoportjai a következők: villás nyílhegyek (1.2.1), deltoid alakú nyílcsúcsok (1.2.2), illetve a levél alakú példányok (1.2.3), valamint süveg alakú példányok (1.2.4). A köpűs nyílhegyeken belül megkülönböztetek kétélűeket (2.1), és ezen belül rombusz alakú (2.1.1), nádlevél alakú (2.1.2) és babérlevél alakú nyílhegyeket (2.1.3).⁴

A nyílhegyek feltételezett funkció alapján történő csoportosítása

A nyílhegyek formai szempontból nagy variabilitással bírnak, mely felveti a különböző funkció kérdését is. Az általam vizsgált nyílhegyeket a kialakításuk alapján 3 nagy csoportba osztottam. Megkülönböztetek vadász, valamint harci nyílhegyeket, a harmadik csoportba pedig azok tartoznak, amelyek mindkét funkciót betölthették (6. kép).⁵

A vadásznyílhegyek csoportjába elsősorban azok a nyílhegytípusok sorolhatók, amelyek becsapódáskor nagy, széles sebet ejtenek az áldozaton, hiszen ekkor az a cél, hogy minél hamarabb elvégezzen az állat. A vadásznyílhegyek csoportjának képét némileg árnyalhatja a vadászat célja is, hiszen egy prémes állat elejtésére sokkal kisebb vágóélű nyílhegy is megfelelő lehetett, ellenben egy olyan állat esetében, melyet elsősorban a húsáért vadásztak, a vágóél mérete volt meghatározó, hiszen ott a minél gyorsabb elejtés volt a cél. Mindemellett a vadászott vad mérete is módosíthatja a képet, bár ebben az esetben inkább a nyílcsúcsok tényleges hosszában, illetve szélességében lehetnek eltérések, magában a nyílhegy típusában a vadászat célja lehet módosító tényező. Emiatt is tartom fontosnak hangsúlyozni, hogy ezen felosztás pusztán a nyílhegyek kialakítása alapján történt, nincsenek pontos adataink arra vonatkozóan, hogy egy adott nyílhegytípust milyen céllal alkalmaztak. Vadászfunkcióra utalnak a kétélű villás nyílhegyek (1.2.1) – a típusról Kalmár is a vadászatban betöltött szerepet hangsúlyozta (Kalmár 1945: 290). Vadásznyílhegynek tekintem még a köpűs rombusz alakú nyílhegyeket (2.1.1), mivel ezek levele széles sebet ejthetett, ebből kiindulva a páncéltörésre alkalmatlan volt, viszont nagyobb vadak elejtésére annál inkább lehetett használni. Ezeken a csoportokon felül a területemen tisztán vadászati szerepek betöltésére alkalmas nyílhegyeket nem találtam.

A harci nyílhegyek csoportjába tartoznak azok a példányok, amelyek hosszabb, keskenyebb kialakításúak, mivel a harci nyílhegyeknél a páncél átütése volt a fontos, melyhez elengedhetetlen volt, hogy a nyílhegy minél kisebb felületen csapódjon az áldozatba, ezzel is egy pontba koncentrálva az erejét. Harci nyílhegyeknek tekintem a háromélű, keskeny levél alakú nyílhegy típusokat (1.1.2.2), valamint a háromélű, hatszög alakú nyílhegyeket is (1.1.3). Ezek a nyílhegyek hosszú, keskeny kialakításuk miatt képesek lehettek áthatolni a páncélon.

A bifunkcionális nyílhegyek csoportjába sorolom az összes többi nyílhegytípust, azaz a háromélű, süveg alakú nyílhegyeket (1.1.1), a háromélű, levél alakú nyílhegyeket (1.1.2), a kétélű, deltoid alakú nyílhegyeket (1.2.2), a kétélű levél alakú nyílhegyeket (1.2.3), a kétélű süveg alakú nyílhegyeket (1.2.4), valamint a köpűs, nádlevél alakú nyílhegyeket (2.1.2) és a köpűs babérlevél alakú nyílhegyeket (2.1.3). Ezek a nyílhegyek azért tölthették be mind a vadászati, mind a harci szerepet, mert kellőképp keskenyek a páncéltöréshez, ugyanakkor becsapódáskor nagy sebet is ejthetnek. Úgy vélem, azért lehet ennyi bifunkcionális nyílhegy, mert sokkal praktikusabb lehetett olyan nyílcsúcsot gyártani, amellyel vadászni is lehetett, de a harcban is megálta a helyét.

A nyílhegyeket tartalmazó sírok elemzése

A gyűjtésben szereplő 13 lelőhely 15 sírjának elemzése alapján megállapítható, hogy a területről származó nyílhegyek az esetek döntő többségében kis sírszámú temetőkből, magányos sírokból származnak: 100 sírnál nagyobb számú temetőből összesen 5 lelőhely anyaga szerepel a gyűjtésben.⁶ Mivel a vizsgálataim kis esetszámon alapulnak, így nem lehet általános tendenciákat meghatározni. Eddig a Tisza-Maros-Körös vidékről a nyílhegyek kizárólag sírokból kerültek elő, telepekről még nem ismert nyílhegyelet. A gyűjtésben szereplő nyílhegyek 2 esetben magányos sírból kerültek elő.⁷ Kis sírszámú⁸ temetőből összesen 5 esetben került elő nyílhegy.⁹ Fontosnak tartom megemlíteni, hogy sokáig az általam vizsgált szegvár–sárpoldali lovassírt Bóna István nyomán még magányos sírként tartotta számon a kutatás, azonban Lőrinczy Gábor kimutatta, hogy egy kis sírszámú temetőről beszélhetünk (Lőrinczy 2018: 64).

Az általam vizsgált sírokra az esetek döntő többségében a Ny–K-i, ÉNy–DK-i tájolás a jellemző, összesen 8 nyílhegyet tartalmazó sírnál fordul elő ez az orientáció.¹⁰ Ezekről eltérő tájolás az É–D-i, mely egy esetben fordul elő a gyűjtésben. A Tisza-Maros-Körös vidékre jellemző tájolási forma a kora avar korban Lőrinczy Gábor szerint a K–Ny-i, ÉK–DNy-i irány (Lőrinczy 1992: 165). Bende Livia úgy véli, hogy a térségben a kora és késő avar közti népesség egyik legmarkánsabb különbsége az eltérő tájolásban mutatkozik meg (Bende

2017: 369). Az általam vizsgált sírok közül csak 3 sírt tájoltak K–Ny, ÉK–DNy-i irányba, az esetek döntő többségében a Ny–K-i, ÉNy–DK-i tájolás a jellemző.

A felgyűjtött nyílhegyet tartalmazó sírok leg többje aknasír volt, összesen 9 sír.¹¹ Három esetben az általam vizsgált térség jellegzetes sírtípusával (Lőrinczy 1992: 165; Lőrinczy 1994: 318), a fülkesíros temetkezéssel számolhatunk,¹² és egy esetben találkoztam padkás sírépítménnyel.¹³ A fülke- és padkás sírokban a vizsgált temetkezések közül kizárólag férfiak nyugodtak. A fülkés sírok közül egy esetben a fülkébe a lovat temették,¹⁴ egy esetben pedig az aknában volt az állat.¹⁵

A felgyűjtött sírok méreteinek a vizsgálatára kevés adat állt rendelkezésemre, mivel sok esetben a régebbi ásások során nem rögzítették a sírok pontos metrikus adatait. Sok esetben csak a sírmélységet adták meg, ennek ellenére fontosnak tartom közölni az általam gyűjtött adatokat. A vizsgált sírok mélysége nem haladja meg a 2 métert, egy esetben számolhatunk 200 cm-es mélységgel.¹⁶ A sírok hossza általában 180–200 cm között mozog, ez alól kivételt jelent a szegvár–sápoldali fülkesír, melynek teljes hossza 420 cm volt, a sírgödör hossza, melyben a halott feküdt 200 cm volt – ezzel ez a leghosszabb sír az általam vizsgált sírgödrök közül. A sírok szélessége 100 cm és 35 cm között mozog, habár ezen adatot 5 esetben rögzítették.¹⁷ Minden esetben nyújtott testhelyzetben feküdtek az elhunytak. Koporsós temetkezést két sírban figyeltek meg,¹⁸ míg a lepelbe csavarás szokását csak egy esetben észlelték egyértelműen.¹⁹

A Tisza-Matos-Körös vidékéről összegyűjtött, nyílhegyet tartalmazó síroknál kizárólag korhasztásos temetkezésekkel találkoztam.²⁰ Mindemellett a gyűjtésben egy kettős sír is szerepelt, melyben egy anya nyugodott gyermekével, ez a Székkutas–Kápolnadűlő 8. sírja (25. kat. sz.).

A vizsgált nyílhegyet tartalmazó temetkezésekről elmondható, hogy kevés azoknak a síroknak a száma, amelyekbe lovat temettek, azonban a ló eltemetésének a módja változatos képet mutat. A temetkezések vizsgálata során összesen 4 esetben találkoztam a lovastemetkezés valamelyik formájával,²¹ mint a lóbőrös temetkezéssel, a lószerszamos, valamint a teljes lóval való eltemetéssel. Egy esetben megfigyelhető, hogy egy sírban előfordul a teljes és részleges lovas temetkezés is.²² Ezen kívül a gyűjtésben megtalálható még a teljes lóval való eltemetés szokásai is,²³ valamint a részleges,²⁴ illetve szimbolikus lovas temetkezés is előfordul.²⁵ Utóbbi esetben egy bolygatott sírból kerültek elő a lószerszamosok, egy zabla és egy darab kengyel. Az egyéb állatok közül leggyakrabban a juh csontjai tűnnek fel a vizsgált sírokban. Olyan, hogy kizárólag juhcsontot tegyenek a sírba, csak két esetben fordul elő a gyűjtésben.²⁶

A felgyűjtött 15 temetkezésnél 13 esetben lehetett következtetni a sírban fekvő nemére (3. kép), ebből 6 esetben történtek antropológiai vizsgálatok, melyek során meg tudták határozni az elhunyt nemét,²⁷ 7 esetben csak a sírmelléklet utalt az elhunyt nemére, 2 esetben pedig nem lehetett következtetni a halott nemére a mellékletei alapján sem.²⁸ Összességében elmondható, hogy az általam vizsgált sírok leg többjében férfi nyugodott, összesen 11 sírban. Egy esetben, a Székkutas–Kápolnadűlő 182. sírjában (23., 24. kat. sz.) egy nő feküdt, egy másik esetben, ugyanennek a temetőnek a 8. sírjában (25. kat. sz.) egy nő és gyermeke nyugodott. Ezek alapján elmondható, hogy a Székkutas–Kápolnadűlő két sírjától eltekintve, az általam vizsgált sírok esetében a nyílhegy a férfiak mellékleteként került a sírba.

A vizsgált temetkezéseknél 10 esetben figyeltek meg a nyílhegyek síron belüli elhelyezkedését.²⁹ Öt esetben nem történt meg a nyílhegy(ek) pontos sírbéli helyzetének a rögzítése. Ez a fegyvertípus az esetek felében a halott jobb oldalán került elő, összesen 5 esetben deponálták így a nyílhegyeket. Ezen belül is két esetben a jobb vállnál, egy esetben a jobb combcsont mellett, egyszer a jobb alkaron kerültek elő, egyszer pedig a láb jobb kezénél figyelhető meg a tárgy.

A vizsgált sírok közül 7 esetben fordul elő, hogy egy nyílhegy van a sírban,³⁰ 5 esetben 2 nyílhegyet tettek a sírba,³¹ 2 esetben 3 darab fordul elő,³² egy esetben pedig 4 darab nyílhegy került elő egy sírből.³³ Ezek alapján elmondható, hogy az általam vizsgált sírokban a leggyakrabban egy nyílhegyet tettek a sírba, valamint gyakori jelenségnek tekinthető az is, mikor kettő nyílhegy fordul elő egy-egy sírban. Azok a sírok, ahol 3 vagy annál több nyílhegy került elő, ott rendszerint a további mellékletek is gazdagabbak. Ezeknél a síroknál gyakori a további fegyver melléklet, valamint mind a szegvár–sápoldali (1. kat. sz.), mind a derekegyházi (8. kat. sz.) sírba két lovat temettek, továbbá mindkettőnél rögzítettek tegezre utaló nyomokat.

Az általam vizsgált sírokban 5 esetben került elő a nyílhegyeken kívül más fegyvermelléklet. A legtöbb fegyver a szegvár–sápoldali sírből származik (1. kat. sz.), a halott mellé tették nyíltegezét, íját, lándzsáját, valamint előkerültek még páncéllemezek, továbbá egy kétélű vaskard is. A másik fegyverekben gazdag sír a derekegyházi volt (8. kat. sz.), ebből a sírből a tegez rögzítésére szolgáló vaskampó, íjcsontok, valamint egy pajzsdudor is előkerült. A legszegényebb fegyveres sírnak mondható a Kiszombor–O 1. sírja (15. kat. sz.), mivel ebből csak

íjcsontok kerültek elő a nyílhegyeken kívül. Ezekből az adatokból az feltételezhető, hogy leggyakrabban a nyílhegyek íjakkal együtt kerültek a sírokba – ez a gyűjtésben 4 esetben fordul elő. Három esetben figyelhető meg, hogy tegezgel is eltemetik az illetőt, ezekben a sírokban az íjcsontok is szintén helyet kapnak. Két esetben figyeltem meg, hogy a nyílhegyek mellé vaskardot tegyenek, egy esetben pedig pajzsdudor került.

A vizsgált temetkezéseknél 3 esetben találkozhatunk a nyíltegezgek meglétére utaló nyomokkal. Ezek közül a sírok közül 2 esetben több nyílhegygel együtt kerültek a földbe a tegezgek. Egy esetben, a szarvas–grexa téglagyári 324. sírnál (21. kat. sz.) egy nyílhegy feküdt a sírban. A nyíltartó tegezgekre utaló nyom a szegvár–sápoldali sírnál (1., 2., 3. kat. sz.) a tegez bronz alsó pántja volt, a derekegyházi sírnál (8., 9., 10., 11. kat. sz.) egy vaskampó, a szarvasi sírnál pedig egy tegezdíszítő csontlemez. A három esetből csak egynél tudjuk pontosan, hogy a nyílhegyek a tegezben voltak, ez a szegvár–sápoldali sír. Érdekes megfigyelni, hogy a nyíltegezgek és nyílhegyek mellé a sírba íjcsontot is tettek, viszont olyan eset a gyűjtésben nem fordul elő, hogy kizárólag a tegezt és annak tartalmát helyezték a sírba, íj nélkül.

A nyílhegyek az esetek többségében a viseleti oldalon, a jobb oldalon kerülnek elő, döntő többségében egyesével, leggyakrabban íjakkal együtt. A női sírokban, összesen 3 esetben, a nyílcsúcsok a koponyától balra, valamint bal lábcsontok környékén jelennek meg, ebben az esetben a nyílhegyek kultikus szerepére lehet gondolni. A férfi sírok esetében a nyílhegyek rendszerint viseleti helyen, a jobb oldalon, a derék vonalában kerülnek elő, gyakran más fegyverekkel együtt, így ebben az esetben a nyílhegyek kultikus szerepe véleményem szerint bizonytalan. Ezt a képet tovább árnyalhatná a sírban előforduló nyílcsúcsok és tegezgek egymáshoz való viszonya, azonban erre vonatkozóan a gyűjtésben szereplő sírok esetében egyszer tettek megfigyeléseket, akkor a nyilak a tegezben foglaltak helyet, így ott a babonás okokból való deponálás véleményem szerint kizárható. Egy esetben, a derekegyházi sírnál a sírrajzon jól látható, hogy a nyílhegyek egy csomóban, a váz jobb kezénél feküdtek (Csallány 1939a: 116–117). A sír esetében a tegezre csak egy vasból készült tegezakasztó utal, melynek pontos sírbéli helyét sem a rajzon, sem a leírásban nem adták meg, ennek ellenére a nyílhegyek helyzetéből feltételezhető, hogy azok tegezben lehettek, így a tárgyak kultikus szerepe itt is nagy valószínűség szerint kizárható.

A gyűjtésben szereplő sírok az avar kor teljes idejét lefedik, a legtöbb sír viszont a 7. század és a 8. század közé tehető. A Tisza–Maros–Körös vidéken kora avar kori nyílhegyes sírből hármat találtam, a késő avar korra tehető sírokból szintén. Ezek alapján a nyílhegyek korhatározásához is közelebb kerülhetünk. A legkorábbi avar nyílhegyek a szegvár–sápoldali süveg alakú nyílhegyek (2., 3. kat. sz.) lehetnek (Bóna 1979: 29–30). Ezek alapján az ugyanebbe a típusba sorolható Békéscsaba–284. lelőhely süveg alakú nyílhegye (4. kat. sz.) is a legkorábbi avarság hagyatékának tekinthető, a sírt Medgyesi Pál is a kora avar korra teszi. A korai keltezés mellett szól a hurkos fülű kengyel megléte a sírban (Medgyesi 1991: 122). A kora avar korra keltezhető sírok tájolása megegyezik a Lőrinczy Gábor által általánosnak tartott tájolással, a K–Ny-i iránnyal (Lőrinczy 1992: 165). A közép- és késő avar sírok orientációja a Ny–K-i, ÉNy–DK-i tengelyen mozog, kivétel ez alól egy sír, a Szentés–Berekhát, Buzi Farkas Imre földjének 30. sírja, mely tájolása É–D-i.

A Tisza–Maros–Körös vidéken a nyílhegyet tartalmazó lelőhelyek a teljes régióban megtalálhatók, az egyes nyílhegytípusok sem csoportosulnak a vizsgált területen belül. A gyűjtésben szereplő nyílhegyes temetkezések a Tisza–Maros–Körös vidék temetkezési szokásaiba teljes mértékben beleillenek (Bende 2017: 333). Az általam felgyűjtött sírokban kevés a fegyvermelléklet, ahol előfordul, ott leggyakrabban csak nyílhegyeket tesznek a sírokba. Kevés olyan eset szerepel a gyűjtésben, melynél több fegyvert temettek el a halottal – ahol ez előfordult, ott többféle fegyvernem is megfigyelhető volt (Szegevár–Sápoldal, Derekegyháza). A nyílhegyes sírok tájolása is megegyezik a térségre általánosnak vélt tájolással, a felgyűjtött sírok leginkább K–Ny-i irányítottságúak. A vidék másik sajátos eleme, az állatáldozatokkal eltemetettek is képviselve vannak a gyűjtésben. Az általam vizsgált nyílhegyes temetkezések közül csak 3 volt fülkesíros temetkezés, 1 halott pedig padkás kiképzésű sírban feküdt.

Összefoglalás

Összegzésképpen elmondható, hogy annak ellenére, hogy a térség alapvető jellegzetessége az avar korban, hogy kevés fegyvermelléklet kerül a sírokba, az általam vizsgált nyílhegyek változatos formát mutatnak: a vizsgált 27 példányt 11 formai és 3 funkcionális csoportba tudtam rendezni. A Tisza–Maros–Körös vidéken a keskeny levél alakú nyílhegyből, valamint a kétélű levél alakú nyílhegyből van a legtöbb. A vizsgált nyílcsúcsok alapján elmondható, hogy az avar korban a Kalmár által általánosnak vélt csapott végű nyílhegyek nem találhatók meg a Tisza–Maros–Körös vidéken, valamint az áttört példányok megléte sem mutatható ki ezen a területen.

Az általam felgyűjtött nyílhegyes sírok kapcsán megállapítható, hogy a fegyvernem mellékelésének a szokása, illetve ezzel együtt a nyílcsúcsok sírbéli előfordulása az avar kor folyamán fokozatosan csökken, de magának a

tárgytípusnak a száma más térségekhez viszonyítva eleve kevésnek mondható. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a Tisza-Maros-Körös vidék jellegzetessége, hogy az avar korban ritka a fegyvermelléklet adás szokása, így nem meglepő, hogy a kora avar kortól kezdődően kevés nyílhegy került a sírokba. A gyűjtésben szereplő 13 lelőhelyből 4 tehető a kora avar korra. Az általam vizsgált korai sírokban rendszerint 2 és 4 darab között kerülnek elő nyílhegyek, szemben a közép és késő avar korra keltezhető sírokkal, ahol általában 1-2 nyílcsúcs kerül elő. A gyűjtésben 1 közép- és 1 késő avar korra keltezhető sír van, ahol 2 nyilat helyeztek a sírba, az összes többiben 1 darab látott napvilágot, ezek alapján feltételezhető, hogy a vizsgált térségben a nyílhegy melléklet adásának a szokása oly módon változik, hogy egyre kevesebb vessző kerül a sírokba. Mindemellett fontosnak tartom megjegyezni, hogy a nyilak mellett a későbbi sírokban ugyan úgy előfordul más fegyver is, tehát a fegyvermelléklet adás szokása csupán a tárgyak sírbéli összetételében és mennyiségében változik. Míg a korai sírokban több fegyverrel, és ezzel együtt több nyílhegygel temették el a halottakat, addig a későbbi sírokban rendszerint 1-2 nyílcsúcs tűnik fel, általában kard vagy íj, esetleg nyíltegez mellett.

Bende Livia a nyílhegyek kultikus szerepére a fegyveres sírok kis száma, valamint maguknak a fegyvereknek az elenyésző mennyisége alapján következtetett (Bende 2017: 333). Fontosnak tartom megjegyezni, hogy anyaggyűjtésem a munka témájából adódóan eltér Bende gyűjtésétől, aki a térség késő avar temetkezési szokásait vizsgálta. A vizsgálatom alá eső sírok nagyrésze nem a késő avar korra keltezhető, valamint a nyílhegyek száma elenyészőnek mondható más térségekhez képest, ez feltételezhetően a térség sajátos temetkezési szokásaiból adódik, miszerint kevés fegyvert deponálnak a sírokba, erre már Bende Livia is felhívta a figyelmet a térség késő avar kori temetkezéseinek vizsgálata során (Bende 2017:334). A gyűjtésem alapján elmondható, hogy az általam vizsgált sírokban feltűnő nyílhegyek kultikus szerepére elsősorban akkor gondolhatunk, ha a sírból a nyílhegy nem megszokott helyen kerül elő, például a fej környékén. Azoknál a síroknál, ahol a korhatározás bizonytalan, ott 3 esetben feltételezem a nyílhegyek kultikus szerepét. Ezeknél a síroknál a nyílhegyek a koponyától balra kerülnek elő, valamint a bal lábcsonatok környékéről származnak, a sírokban nők, egy esetben pedig egy gyermek és anyja feküdt. A férfi sírok esetében a nyílhegyek rendszerint a viseleti helyen, tehát a jobb oldalon kerülnek elő, kezek vonalában – általában vagy egyszerre több nyílhegyet tesznek a sírba vagy más fegyverrel együtt temetik el a halottakat. Egy esetben, a pitvarosi temető 51. sírjában fordult elő, hogy a sírban nyugvó férfi koponyája alól került elő egy nyílhegy, a sírban más fegyvermelléklet nem volt, így ebben az esetben is feltételezhető a nyílhegy kultikus szerepe. Ezek alapján úgy vélem, hogy a nyílhegyek kultikus szerepére elsősorban a tárgy sírbéli helyzete utalhat, vagyis amikor a tárgy nem a viseleti helyén, hanem például a fej környékén kerül elő. Mindemellett elmondható, hogy a nyílcsúcsok babonás szokásból való deponálása nem tekinthető nemspecifikus jelenségnek, egyaránt előfordul a női és férfi temetkezéseknél is.

Az általam kutatott térség nem nyújt elég adatot a nyílhegyek belső kronológiájának a megállapításához, ez a területre jellemző sajátos temetkezési szokásokkal hozható összefüggésbe, vagyis azzal, hogy a területen ritka a fegyvermelléklet adásának a szokása, így a nyílhegyek is ritka leletnek számítanak a teljes avar kor ideje alatt a Tisza-Maros-Körös vidéken. A vizsgált területen előforduló nyílhegyek száma azonban elégnek bizonyult ahhoz, hogy az avar kori nyílcsúcsokra vonatkozó tipológia alapjául szolgáljon. A jövőben ki szeretném terjeszteni a gyűjtésemet az Avar Kaganátus teljes területére, ezzel párhuzamosan pedig szeretném megalkotni a rendelkezésünkre álló avar kori nyílhegyek teljes tipológiai rendszerét.

IRODALOM

- Bálint Csanád (1989): Die Archäologie der Steppe. Völkerschaften zwischen Volga und Donau in 6.–10. Jahrhundert. Wien–Köln: Böhlau.
- Balogh Csilla (2013): A Duna-Tisza köze avar kori betelepülésének problémái. Doktori Disszertáció. Budapest.
- Balogh Csilla (2016): Régészeti adatok a Duna-Tisza közti avarok történetéhez. [Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia]. Budapest: Archaeolingua.
- Bende Livia (1998): A pitvarosi késő avar kori temető 51. sírja. Adatok a késő avar kori lószerszámok díszítéséhez. In: MFME–StudArch, 1998/4., 195–230. p.
- Bende Livia (2012): Lószerszámok temetkezések, áldozati állatok és ételmellékletek a Körös–Tisza–Maros köze késő avar kori temetőiben. In: Vida Tivadar (szerk.): Thesaurus Avarorum. Ünnepi kötet Garam Éva 70. születésnapjára. Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézet; Magyar Nemzeti Múzeum; MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet, 645–678. p.
- Bende Livia (2017): Temetkezési szokások a Tisza-Maros-Körös közén az avar kor második felében. Lőrinczy Gábor (szerk.) (Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia) Budapest: PPKE BTK Régészettudományi Intézet.
- B. Nagy Katalin (1993): A Székkutas-kápolnadűlői avar temető néhány 9. századi síregyüttese (Előzetes jelentés). In: Lőrinczy Gábor (szerk.): Az Alföld a 9. században (Az 1992. november 30 – december 1-én elhangzott előadások írott változata). Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 151–170. p.
- B. Nagy Katalin (2003): A székkutas-kápolnadűlői avar-kori temető. In: Bende Livia – Lőrinczy Gábor (szerk.): A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Monographia Archaeologica 1. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 9–415. p.
- Bóna István (1979): A Szegvár-sápadali lovasír. Adatok a korai avar temetkezési szokásokhoz. In: ArchÉrt 1979/106., 3–32. p.
- Csallány, Gábor (1899a): Római kori temető Öcsöd és Szt. András határában. In: ArchÉrt 1899/19., 41–46. p.
- Csallány Gábor (1899b): Népvándorláskori temetőről Szentesen. In: ArchÉrt 1899/19., 416–419. p.
- Csallány Gábor (1939a): A szentes-derekegyházi népvándorláskori sírlelet. In: FolArch 1939/1–2., 116–120. p.
- Csallány Dezső (1939b): Kora avarkori sírleletek. In: FolArch 1939/1–2., 121–180. p.
- Csallány Dezső (1963): A kuturgur-bolgárok (-hunok) régészeti hagyatékának meghatározása. In: ArchÉrt 1963/90, 21–38. p.
- Csiky Gergely (2009): Az avar kori szűrő- és vágófegyverek. Ösztályozás – tipológia – kronológia – technológia. Doktori disszertáció. Kézirat. Budapest.
- Csiky Gergely (2015): Avar-Age Polearms and Edged Weapons. Leiden–Boston: Brill.
- Cs. Sebestyén Károly (1932): „A sagittis Hungarorum...”. A magyarok íja és nyíla. In: Dolgozatok 1932/8., 167–226. p.
- Hergott Kristóf (2017): Avar kori nyílhegyek a Tisza-Maros-Körös vidéken. (Szakdolgozat) Szeged 2017.
- Hergott Kristóf (2018): Avar kori nyílhegyek a Körös-Tisza-Maros vidéken. In: Bíró Gyöngyvér – Kovács Attila (szerk.): Szakkollégiumi Füzetek 5. A Móra Ferenc Szakkollégium évkönyve. Móra Akadémia Szakkollégiumi Tanulmánykötete. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Móra Ferenc Szakkollégium, 138–154. p.
- Juhász Irén (2004): Das Awarzeitliche Gräberfeld in Szarvas – Grexa-téglagyár, FO 68. [Monumenta Avarorum Archaeologica 7.] Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum.
- Kalmár János (1945): Az avar nyílhegy. In: ArchÉrt 1945/3:1944–1945., 283–294. p.
- L. Kovrig Ilona (1955): Adatok az avar megszállás kérdéséhez. In: ArchÉrt 1955/82., 30 – 44.
- László Gyula (1986): Árpád népe. Budapest: Helikon.
- Lőrinczy Gábor (1992): Megjegyzések a kora avar kori temetkezési szokásaihoz. A tájolás. In: JAMÉ 1992/30–32:1987–1989., 161–165. p.
- Lőrinczy Gábor (1994): Megjegyzések a kora avar kori temetkezési szokásokhoz (Fülkesíros temetkezés). In: Lőrinczy Gábor (szerk.): A kőkortól a középkorig. Tanulmányok Trogmayer Ottó 60. születésnapjára. Szeged: Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, 311–336. p.
- Lőrinczy Gábor (1998): Kelet-európai steppei népesség a 6–7. századi Kárpát-medencében. Régészeti adatok a Tiszántúl kora avar kori betelepüléséhez. In: MFME–StudArch 1998/4., 323–372. p.
- Lőrinczy Gábor (2001): Kelet-európai népesség a 6–7. századi Kárpát-medencében. In: Márton A. (szerk.): A Kárpát-medence és a steppe. (Magyar Östörténeti Könyvtár 14.) Budapest: Balassi Kiadó, 40–47. p.
- Lőrinczy Gábor (2018): Avarok és Kelet-Európa. A szegvár-sápadali 7. századi sírcsoport. In: ArchÉrt 2018/143., 51–84. p.
- Lőrinczy Gábor – Szalontai, Csaba (1996): Újabb régészeti adatok Csongrád megye területének 6–11. századi történetéhez II. In: MFME–StudArch 1996/2, 269–298. p.
- Medgyesi Pál (1991): Népvándorláskor. In: Jankovich B. Dénes – Erdmann Gyula (szerk.): Békéscsaba Története I. – A kezdetektől 1848-ig. Békéscsaba: Békéscsaba Megyei Jogú Város, 88–146. p.
- Mogilnikov B., O (1981): Сибирские древности VI–X. вв. В: Плетнева, С. А. (Ред.): Степи Евразии в эпоху средневековья. Москва.
- Ifj. Ólász Ernő (1961): Gádosor–Lenin utca. In: RégFüz 1961/13:1959, 53. p.
- Szentpéteri József (1993): Archäologische Studien zur Schicht der Waffenträger des Awarentums im Karpatenbecken. In: ActaArchHung 1993/45, 165–246. p.
- Szentpéteri József (1994): Archäologische Studien zur Schicht der Waffenträger des Awarentums im Karpatenbecken II. In: ActaArchHung 1994/46, 231–306. p.
- Szóllósy Gábor (1992): Íjászati alapismertetek. In: JAMÉ 1992/30–32:1987–1989, 443–446. p.
- Török Gyula (1998): Das awarzeitliche Gräberfeld von Halimba. In: Madaras, László (szerk.): Das Awarische corpus – Avar corpus füzetek 5. Debrecen–Budapest: Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék Ethnica Alapítvány; Magyar Tudományos Akadémia.
- Szalontai Csaba (1995): Avarkori lelőhelyek és leletek Mindszentről. In: MFME–StudArch 1995/I, 183–209. p.
- Szücsi Frigyes (2012): A kora- és késő avar kori balták és fokosok. In: Petkes Zsolt (szerk.): Hadak útján. XX. Népvándorláskori Fialat Kutatóinak XX. Összejövetelének konferenciakötete. Budapest–Szigethalom, 2010. október 28–30. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, 121–138. p.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

ActaArchHung Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae

ArchÉrt Archaeológiai Értesítő

FolArch Folia Archaeologica

RégFüz Régészeti Füzetek

MFME A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve

MFME – StudArch A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica

NGYTM RA Nagy Gyula Területi Múzeum Régészeti Adattára

JAMÉ A Jóna András Múzeum Évkönyve

JEGYZETEK

¹ Például az avar kori szúró és vágófegyverek tipológiáját Csiky Gergely készítette el doktori disszertációjában (Csiky 2009; Csiky 2015), az ütő és sújtófegyvereket Szücsi Frigyes gyűjtötte össze (Szücsi 2012). Az avar kori íjjakkal több kutató több szempontból foglalkozott (például Cs. Sebestyén 1932; Szöllösy 2004).

² Jelen dolgozatomban a vizsgált sírokat elemzem, a részletes nyílhegy tipológiát lásd: Hergott 2018.

³ A zengő nyíl terminus használata azonban ez esetben téves. A főként a belső-ázsiai régészeti anyagban és a kínai forrásokból jól ismert zengőnyílhegyek teljesen más külleműek, a nyéltüske és a csúcs találkozásánál egy több ponton átfürt csontgömb található. A nevével onnan kapta, hogy ha a nyílvevesszőt kilövik, a csontgömb lyukain átsuhanó szél surrogó hangot ad ki (Mogilnikov 1981: 122; Bálint 1989: 251–252).

⁴ Bővebben lásd: Hergott 2018.

⁵ Fontos megemlíteni, hogy ezeket a tárgyakat nem lehet pontosan elkülöníteni, az egyes funkcionális csoportok között lehet némi átfedés.

⁶ Mindszent–Bozó Ambrus Károly tanyája XVI. sír (19. kat. sz., Szalontai 1995: 188), Pitvaros 51. sír (20. kat. sz., Bende 1998: 195), Szarvas–Grexa téglagyár 324. sír (21. kat. sz., Juhász 2004: 9), Székkutas–Kápolnadűlő 182. sír (23., 24. kat. sz., B. Nagy 2003: 13), Szentes–Berekhát, Buzi Farkas Imre földje (27. kat. sz., Bende 2017: 183).

⁷ Derekegyháza (8–11. kat. sz., Csallány 1939a: 116), Gádoros–Lenin utca 1. (12–14. kat. sz., Olasz 1961:53).

⁸ Ezeknek a temetőknél többsége nem teljesen feltárt, így valós kiterjedésük bizonytalan.

⁹ Szegvár–Sápoldal (1–3. kat. sz., Bóna 1979: 3), Békésszentandrás–Mogyorós halom 1. sír (6., 7. kat. sz., Csallány 1898: 44), Kiszombor–O 1. sír (16. kat. sz., Csallány 1939b: 122–123), Mártély–Ap üdülő 12. sír (17. kat. sz., Lőrinczy – Szalontai 1996: 279–280), Szentes–Lapistó 20. sír (26. kat. sz., Csallány 1899: 417).

¹⁰ Békésszentandrás–Mogyorós, halom 1. sír (6., 7. kat. sz.), Gádoros–Lenin utca 1. (12–14. kat. sz.), Mártély–Ap üdülő 12. sír (17. kat. sz.), Székkutas–Kápolnadűlő 182. sír (23., 24. kat. sz.), Szarvas–Grexa, téglagyár 324. sír (21. kat. sz.), Pitvaros 51. sír (20. kat. sz.), Székkutas–kápolnadűlő 8. és 178. sír (22., 25. kat. sz.).

¹¹ Békéscsaba–284. lelőhely (4. kat. sz.), Békésszentandrás–Mogyorós halom 1. sír (6., 7. kat. sz.), Derekegyháza (8–11. kat. sz.), Gádoros–Lenin utca 1. (12–14. kat. sz.), Kiszombor–O 1. sír (16. kat. sz.), Székkutas–Kápolnadűlő 178., 182., 8. sír (22., 23., 25. kat. sz.), Szentes–Berekhát, Buzi Farkas Imre földje 30. sír (27. kat. sz.).

¹² Szegvár–Sápoldal (1–3. kat. sz.), Szarvas–Grexa téglagyár 324. sír (21. kat. sz.), Pitvaros 51. sír (20. kat. sz.).

¹³ Mártély–Ap üdülő 12. sír (17. kat. sz.).

¹⁴ Szegvár–Sápoldal (1–3. kat. sz.).

¹⁵ Pitvaros 51. sír (20. kat. sz.).

¹⁶ Székkutas–Kápolnadűlő 8. sír (25. kat. sz.).

¹⁷ Mártély–Ap üdülő 12. sír (17. kat. sz.), Székkutas–Kápolnadűlő 178., 182., 8. sír (22., 23., 25. kat. sz.), Szentes–Berekhát, Buzi Farkas Imre földje 30. sír (27. kat. sz.).

¹⁸ Szegvár–Sápoldal (1–3. kat. sz.), Székkutas–Kápolnadűlő 182. sír (23. kat. sz.).

¹⁹ Székkutas–Kápolnadűlő 8. (25. kat. sz.) sír.

²⁰ Lásd: Katalógus melléklet.

²¹ Szegvár–Sápoldal (1–3. kat. sz.), Békésszentandrás–Mogyorós halom 1. sír (6. kat. sz.), Derekegyháza (8–11. kat. sz.), Pitvaros 51. sír (20. kat. sz.), Békéscsaba–284. lelőhely (4., 5. kat. sz.).

²² Szegvár–Sápoldal (1–3. kat. sz.).

²³ Pitvaros 51. sír (20. kat. sz.).

²⁴ Derekegyháza (8–11. kat. sz.).

²⁵ Békéscsaba–284. lelőhely (4., 5. kat. sz.).

²⁶ Szarvas–Grexa téglagyár 324. sír (21. kat. sz.), Székkutas–Kápolnadűlő 182. sír (23., 24. kat. sz.).

²⁷ Pitvaros 51. sír, 49–58 év körüli férfi (20. kat. sz., Bende 1998: 196), Szarvas–Grexa téglagyár 324. sír, *adultus* korú férfi (21. kat. sz., Juhász 2004: 53), Székkutas–Kápolnadűlő 8. sír, *maturus* korú nő, jobb lábánál egy *infans* I. korcsoportba sorolható gyermek (25. kat. sz., B. Nagy 2003: 17), Székkutas–Kápolnadűlő 178. sír *maturus* korú férfi (22. kat. sz., B. Nagy 2003: 34), Székkutas–Kápolnadűlő 182. sír *iuvenis* korú nő (23., 24. kat. sz., B. Nagy 2003: 34–35).

²⁸ Mindszent–Bozó Ambrus Károly tanyája XVI. sír (19. kat. sz.), Szentes–Lapistó (26. kat. sz.).

²⁹ Lásd: Katalógus melléklet.

³⁰ Mártély–Ap üdülő 12. sír (17. kat. sz.), Pitvaros 51. sír (20. kat. sz.), Szarvas–Grexa téglagyár 324. sír (21. kat. sz.), Székkutas–Kápolnadűlő 178. sír (22. kat. sz.), Székkutas–Kápolnadűlő 8. sír (25. kat. sz.), Szentes–Lapistó (26. kat. sz.), Szentes–Berekhát, Buzi Farkas Imre földje 30. sír (27. kat. sz.).

³¹ Békéscsaba–284. lelőhely (4., 5. kat. sz.), Békésszentandrás–Mogyorós halom 1. sír (6., 7. kat. sz.), Kiszombor–O 1. sír (15., 16. kat. sz.), Mindszent–Bozó Ambrus Károly tanyája XVI. sír (18., 19. kat. sz.).

³² Szegvár–Sápoldal (1–3. kat. sz.), Gádoros–Lenin utca 1. (12–14. kat. sz.).

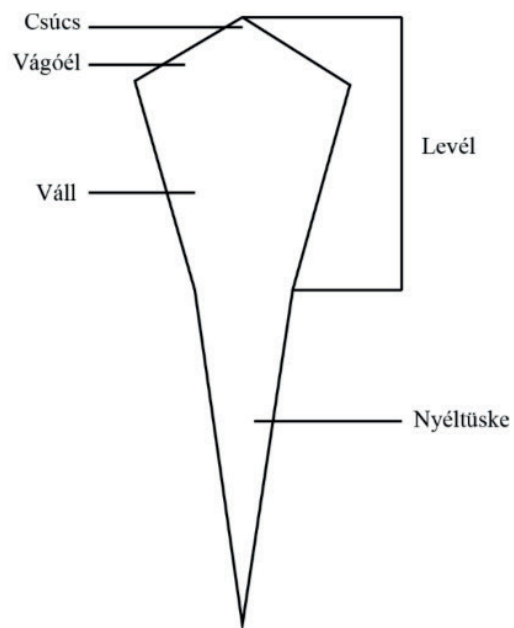
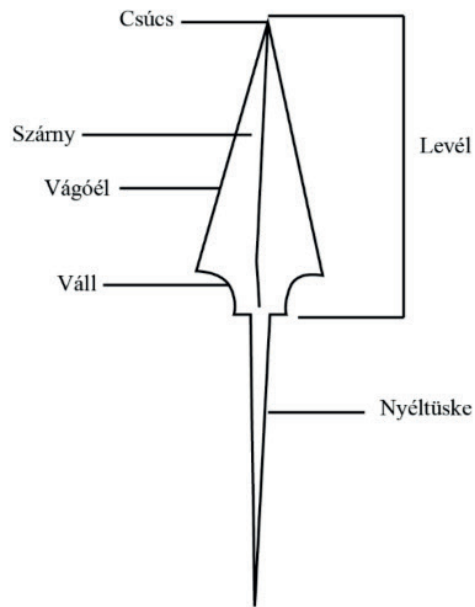
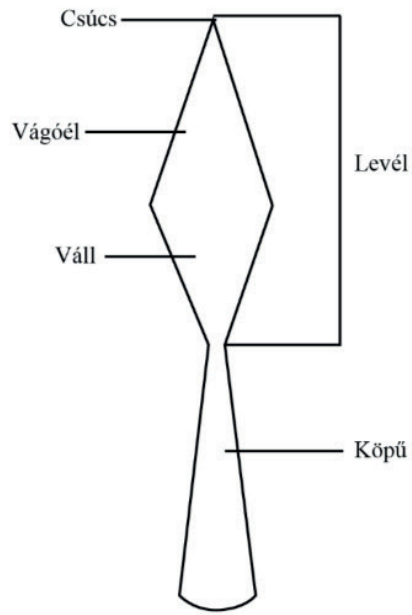
³³ Derekegyháza (8–11. kat. sz.).

Avar age arrowheads from Tisza-Maros-Körös region.

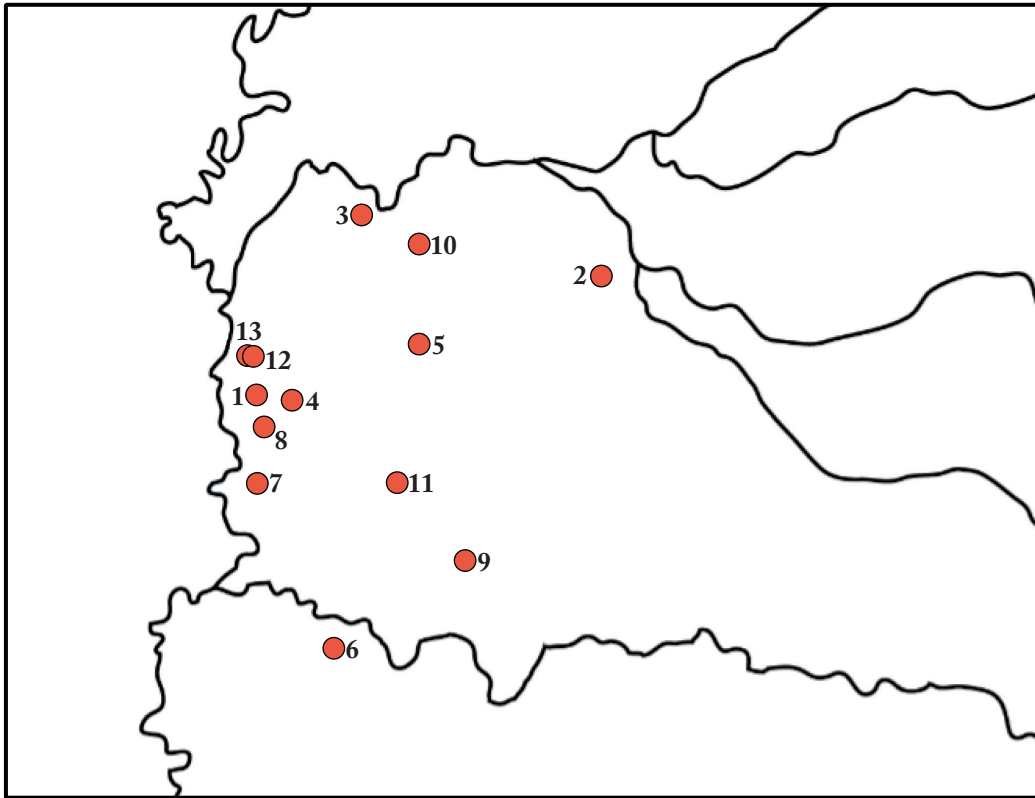
Kristóf Hergott

In this paper I examined avar age arrowheads based on the specimens found in the Tisza-Maros-Körös region. Based on the 27 arrowheads of the 13 sites I have elaborated on the bases of the typology of the avar age arrowheads. The 27 arrowheads I examined were separated into 11 formal groups and 3 functional groups. This typology can not be projected into the whole Avar Khaganate, but it can be used as a basis for a comprehensive typology in the future.

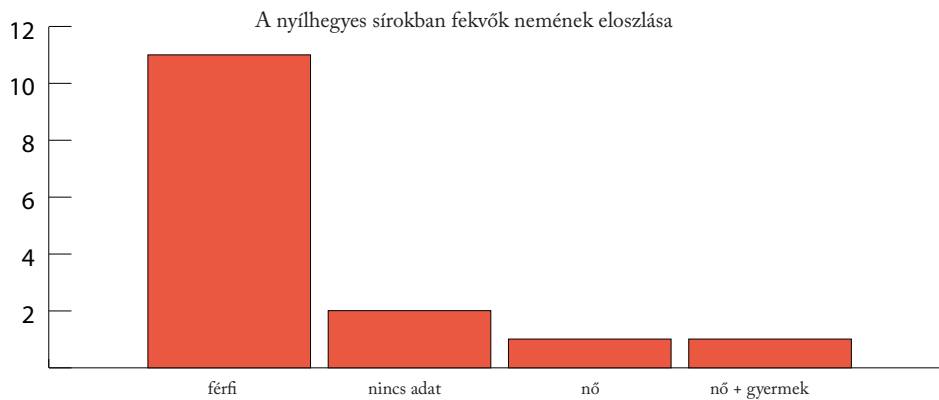
In addition to typology, I also analyzed the graves in this region. The characteristic feature of the Tisza-Maros-Körös region is that in the Avar period less weapons were put in the graves. Based on my observations, arrowheads can play a cult role in the tombs if the arrowhead is not placed on the right side of the body, in the line of the hand, at the presumed place of the quiver, or if another weapon is placed near the dead. I believe that the cultic role of the arrowheads is primarily indicated by the grave of the object or the addition of another weapon beside the dead, but deportation from a superstitious habit is not a gender phenomenon. In relation to the arrowheads that I collected it can be stated that the habit of attaching the arrowheads and the incidence of the arrowheads at the grave during the Avar age are gradually decreasing. The area I study does not provide enough data to determine the inner chronology of the arrowheads, which is related to the specific burial habits typical of the area, that is, the habit of giving weapon attachments in the area is rare, so the arrowheads are also a rare finding in the full time of the Avar period of the Tisza-Maros-Körös region.

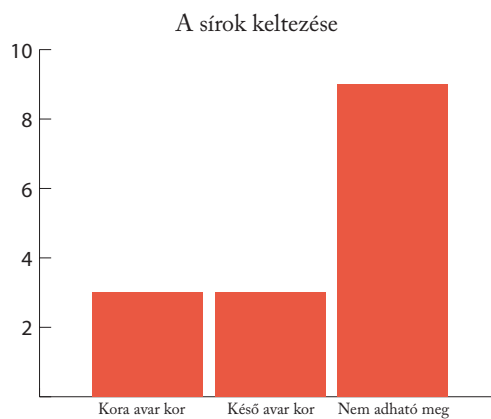
1. kép: A nyílhegy részei. A szerző rajza, 2019

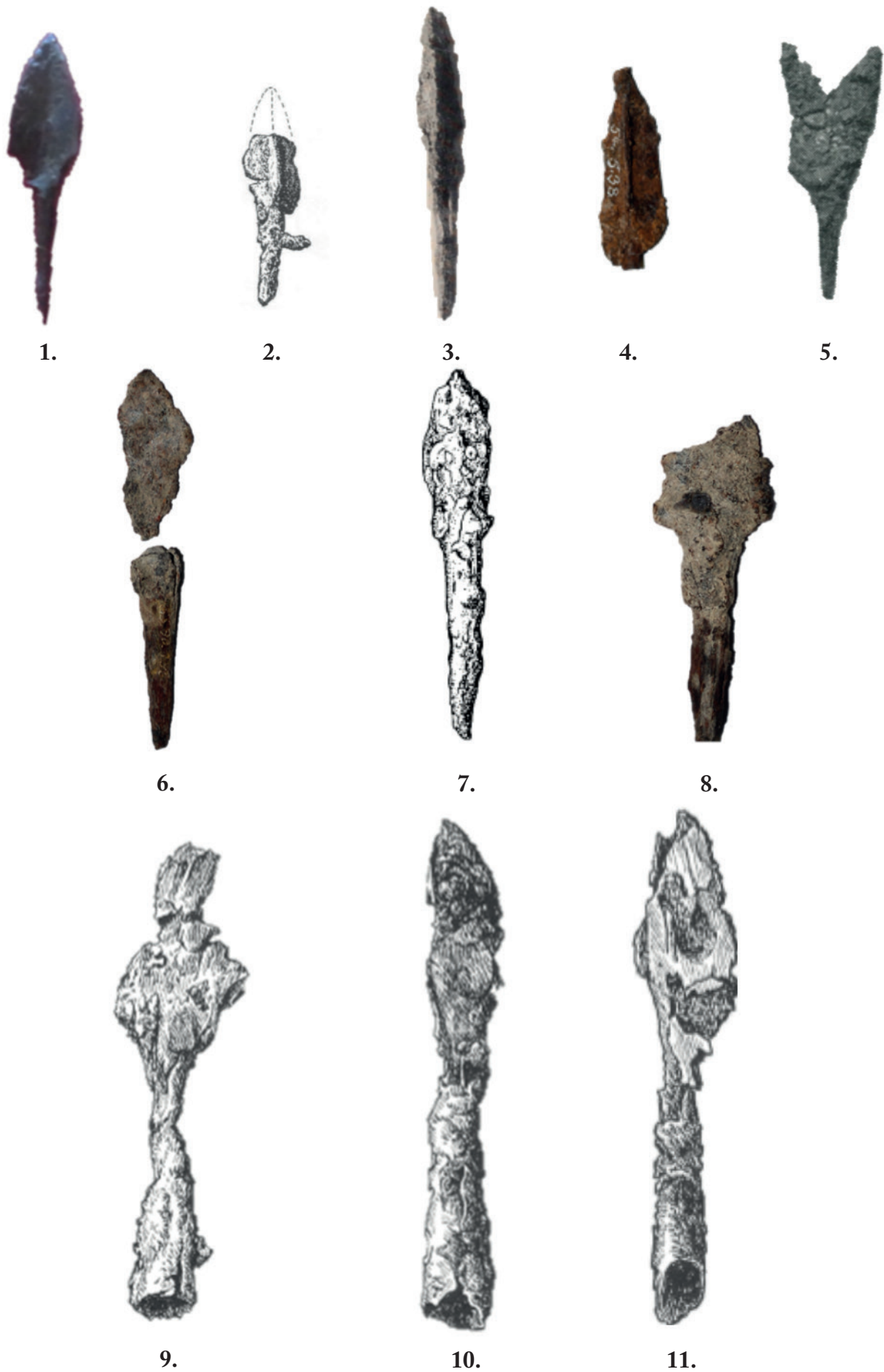
2. kép: A Tisza-Maros-Körös vidék nyílhegyet tartalmazó avar kori lelőhelyei: 1. Szegvár– Sápoldal, 2. Békéscsaba–284. lelőhely, 3. Békésszentandrás–Mogyorós halom, 4. Derekegyháza, 5. Gádoros–Lenin utca 1; 6. Kiszombor–O, 7. Mártély–Ap üdülő, 9. Pitvaros, 10. Szarvas–Grexa téglagyár, 11. Székkutas–Kápolnadűlő, 12. Szentés–Berekhát, Buzi Farkas Imre földje, 13. Szentés–Lapistó. A szerző grafikája, 2019

3. kép: A nyílhegyes sírokban fekvők nemének aránya. A szerző grafikonja, 2019.

4. kép: A sírok keltezése. A szerző grafikonja, 2019.

5. kép: Nyílhegytípusok a Tisza-Maros-Körös vidékről. 1. Háromélű, nyéltüskés, süveg alakú nyílhegy (1.1.1 típus) (Békéscsaba – 284. lelőhely; saját felvétel); 2. Háromélű, nyéltüskés, levél alakú nyílhegy (1.1.2. típus) (Szarvas – Grexa téglagyár, 324. sír; JUHÁSZ 2004, 153.); 3. Háromélű, nyéltüskés, keskeny levél alakú nyílhegy (1.1.2.2. típus) (Kiszombor – O, 1. sír; CSALLÁNY 1939b, 143.); 4. Háromélű, nyéltüskés hatszög alakú nyílhegy (1.1.3. típus) (Szentés-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje 30. sír; saját felvétel); 5. Kétélű, nyéltüskés, villás nyílhegy (1.2.1 típus) (Derekegyház; CSALLÁNY 1939a, 118.); 6. Kétélű, nyéltüskés, deltoid alakú nyílhegy (1.2.2 típus) (Mindszent – Bozó A. Károly tanyája XVI. sír; saját felvétel); 7. Kétélű, nyéltüskés, levél alakú nyílhegy (1.2.3 típus) (Pitvaros, 51. sír; BENDE, 1998 221.); 8. Kétélű, nyéltüskés, süveg alakú nyílhegy (1.2.4. típus) (Mindszent–Bozó Ambrus Károly tanyája XVI. sír; saját felvétel); 9. Köpös, kétélű, rombusz alakú nyílhegy (2.1.1 típus) (Székkutas-Kápolnadűlő, 178. sír; B. NAGY 2003, 138.); 10. Köpös, kétélű, nádlel alakú nyílhegy (2.1.2 típus) (Székkutas-Kápolnadűlő, 182. sír; B. NAGY 2003, 139.); 11. Köpös, kétélű, babérlevél alakú nyílhegy (2.1.3 típus) (Székkutas-Kápolnadűlő, 182. sír; B. NAGY 2003, 139.).

1.

2.

3.

6. kép: A nyílhegyek feltételezett funkció szerinti felosztása. 1. Vadásznyílhegyek; 2. Harci nyílhegyek; 3. Bifunkcionális nyílhegyek.

1	Szegvár - Sápoldal	A jobb váll vonalában, a koporsóban		1.1.	Nyeltüskés, háromlélű nyílhegy. A csúcsa hiányzik, a levél töredékes.	tegezveret bronz alsó pántja	íjcsontok	lándzsacsúcs, páncéllemezek, kétélű vaskard	férfi	fülkesír, nyújtott testhelyzet, koporsóra utaló nyomok	teljes hossz: 420 cm, sírgödör hossza: 200 cm, sz: 100 cm, Átlagmelysége: 210-220 cm	K - Ny	teljes és részleges ló a fulkében, juhsontok a lábánál	3 arany rozetta, 3 bronz pánt, gúlacsingós fulbevaló, hamis Mauricius Tiberius solidus, 2 préselt arany szíjvég, Ezüst nagyszíjvég, kettős lemezü, diszitetlen, rovátkolt ezüst szalaggal keretézve, tegez és fegyveröv szíjvégei, vaskés, csont függesztő, vascsat, bronzcsat,	Bóna 1979, 8; 9.
2	Szegvár - Sápoldal	A jobb váll vonalában, a koporsóban		1.1.1	Nyeltüskés, háromlélű, süveg alakú nyílhegy. A levél legnagyobb szélessége közelebb esik a nyeltüskéhez, vállá ivelt kiképzést kapott. A hegy és a vágóél hegyesszöget zárnak be egymással, a nyeltüskénél közel derekszögben röfrik meg. A nyeltüske valószínűleg hosszabb lehetett a hegyhez képest.	tegezveret bronz alsó pántja	íjcsontok	lándzsacsúcs, páncéllemezek, kétélű vaskard	férfi	fülkesír, nyújtott testhelyzet, koporsóra utaló nyomok	teljes hossz: 420 cm, sírgödör hossza: 200 cm, sz: 100 cm, Átlagmelysége: 210-220 cm	K - Ny	teljes és részleges ló a fulkében, juhsontok a lábánál	3 arany rozetta, 3 bronz pánt, gúlacsingós fulbevaló, hamis Mauricius Tiberius solidus, 2 préselt arany szíjvég, Ezüst nagyszíjvég, kettős lemezü, diszitetlen, rovátkolt ezüst szalaggal keretézve, tegez és fegyveröv szíjvégei, vaskés, csont függesztő, vascsat, bronzcsat	Bóna 1979, 8; 9.
3	Szegvár - Sápoldal	A jobb váll vonalában, a koporsóban		1.1.1	Nyeltüskés, háromlélű, süveg alakú nyílhegy. A penge legnagyobb szélessége közelebb esik a nyeltüskéhez, vállá ivelt kiképzést kapott. A hegy és a vágóél hegyesszöget zárnak be egymással, a nyeltüske és a hegy közel egytorma méretű. A nyeltüske és a váll találkozásánál megvastagodás figyelhető meg a nyeltüskén	tegezveret bronz alsó pántja	íjcsontok	lándzsacsúcs, páncéllemezek, kétélű vaskard	férfi	fülkesír, nyújtott testhelyzet, koporsóra utaló nyomok	teljes hossz: 420 cm, sírgödör hossza: 200 cm, sz: 100 cm, Átlagmelysége: 210-220 cm	K - Ny	teljes és részleges ló a fulkében, juhsontok a lábánál	3 arany rozetta, 3 bronz pánt, gúlacsingós fulbevaló, hamis Mauricius Tiberius solidus, 2 préselt arany szíjvég, Ezüst nagyszíjvég, kettős lemezü, diszitetlen, rovátkolt ezüst szalaggal keretézve, tegez és fegyveröv szíjvégei, vaskés, csont függesztő, vascsat, bronzcsat	Bóna 1979, 8; 9.
4	Békéscsaba - 284. Jelőhely (Szarvasi és Csorvási utélagázás az ADAM alapján)	bolygatott		1.1.1	Nyeltüskés, háromlélű, süveg alakú nyílhegy. A csúcs és a vágóél lekerekített, hegyes szögben zárodnak. A váll ivelt kiképzést kapott, a vágóéllel derekszögben zárul. A levél legnagyobb szélessége az alsó harmadára esik. A nyeltüske és a váll derekszögben zár be. A nyeltüske hosszabb a levelnél.	nincs adat	nincs adat	nincs adat	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	-	-	lovas temetkezés a mellékletek alapján	zabla, 1 kengyel, 2 vascsat	Medgyesi 1991, 112; 137.
5	Békéscsaba - 284. Jelőhely (Szarvasi és Csorvási utélagázás az ADAM alapján)	bolygatott		1.1.2.2	Háromlélű, keskeny levél alakú nyílhegy. A csúcsa hegyesszöget zár be. A levél legnagyobb szélessége az alsó harmadán van, onnantól a nyeltüske irányába fokozatosan keskenyedik. A váll és a vágóél tompaszöget zár be, a csúcs és a vágóél szintén. A nyeltüskét nem lehet megfigyelni.	nincs adat	nincs adat	nincs adat	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	-	-	lovas temetkezés a mellékletek alapján	zabla, 1 kengyel, 2 vascsat	Medgyesi 1991, 112; 137.
6	Békésszentandrás - Mogorócs-halom, 1. sír	a jobb vállnál		1.2.3	Kétélű, levél alakú nyílhegy. A csúcs és a vágóél derekszögben zárodik. A vágóél és a váll ís derekszögben zár be. A levelen gerinc kiképzése nem figyelhető meg. Nyeltüskét nem lehet megfigyelni. A legnagyobb szélessége a vágóél és a váll találkozásánál van.	-	-	kétélű vaskard	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	75—100 cm mély	NY - K	lófej és lábsontok	bronzkarperec, gyűrű, két kengyel, zabla, vaskés	Csallány 1898, 44; 42.
7	Békésszentandrás - Mogorócs-halom, 1. sír	a jobb vállnál		1.2.3	Nyeltüskés, kétélű, levél alakú nyílhegy. A levél aszimmetrikus, csúcsa hiányzik. A váll és a vágóél tompaszöget zár be. A nyeltüske a vállból indul, folyamatosan szűkül. Valószínűleg a legnagyobb szélessége a nyílhegynek a középső részére eshetett.	-	-	kétélű vaskard	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	75—100 cm mély	NY - K	lófej és lábsontok	bronzkarperec, gyűrű, két kengyel, zabla, vaskés	Csallány 1898, 44; 42.
8	Derekegyháza	váz jobbkezénél		1.1.2	Nyeltüskés, háromlélű, levél alakú nyílhegy. A csúcs hegyesszögben zárodik. A vágóél és a váll tompaszöget ad. A váll lekerekített, a nyeltüske abból lett kialakítva. A levél legszélesebb pontja az alsó harmadánál van. A nyeltüske és a levél közel egytorma méretet mutat.	vaskampó	íjcsont a víz mellett	pajzsducor	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	160 cm mély, 180 cm hosszú	ÉK - DNY	főltte és mellette ló-, marha-, juhkoponyákat és lábsontok	csontgyűrű, szarvból készült eszköz, bronz szíjvégek, csatok, két vaskés, négy megmunkált szarv, 5 fenőkő, vaskampó, vasszabla, vaskengyel	Kovalovszki 1957, 59. Csallány 1939a, 116-119; 118.
9	Derekegyháza	váz jobbkezénél		1.1.2.2	Nyeltüskés, háromlélű, keskeny levél alakú nyílhegy. A csúcsot nem lehet megfigyelni. A vágóél és a váll tompaszöget zár be. A vállból lett kiképzése a nyeltüske. A nyeltüske nagyobb a levelnél, de ezt a csúcs hiányában nem lehet biztosan kijelenteni.	vaskampó	íjcsont a víz mellett	pajzsducor	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	160 cm mély, 180 cm hosszú	ÉK - DNY	főltte és mellette ló-, marha-, juhkoponyákat és lábsontok	csontgyűrű, szarvból készült eszköz, bronz szíjvégek, csatok, két vaskés, négy megmunkált szarv, 5 fenőkő, vaskampó, vasszabla, vaskengyel	Kovalovszki 1957, 59. Csallány 1939a, 116-119; 118.
10	Derekegyháza	váz jobbkezénél		1.2.1	Nyeltüskés, kétélű, villás nyílhegy. A váll és a vágóél tompaszöget zár be. A nyílhegy aszimmetrikus kiképzésű. A levél nagyobb a nyeltüskénél. Legszelebb pontja a levelnek a csúcsok elágazásánál van.	vaskampó	íjcsont a víz mellett	pajzsducor	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	160 cm mély, 180 cm hosszú	ÉK - DNY	főltte és mellette ló-, marha-, juhkoponyákat és lábsontok	csontgyűrű, szarvból készült eszköz, bronz szíjvégek, csatok, két vaskés, négy megmunkált szarv, 5 fenőkő, vaskampó, vasszabla, vaskengyel	Kovalovszki 1957, 59. Csallány 1939a, 116-119; 118.
11	Derekegyháza	váz jobbkezénél		1.1	Nyeltüskés, háromlélű nyílhegy.	vaskampó	íjcsont a víz mellett	pajzsducor	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	160 cm mély, 180 cm hosszú	ÉK - DNY	főltte és mellette ló-, marha-, juhkoponyákat és lábsontok	csontgyűrű, szarvból készült eszköz, bronz szíjvégek, csatok, két vaskés, négy megmunkált szarv, 5 fenőkő, vaskampó, vasszabla, vaskengyel	Kovalovszki 1957, 59. Csallány 1939a, 116-119; 118.
12	Gádosos - Lenin utca 1.	bolygatott	NGyTM 64.47.1	1.1	nyeltüskés, háromlélű nyílhegy.	-	-	-	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	-	NY - K	-	Griffes-índás bronz szíjvég, egyik végén lekerekített, egyik oldala díszített.	NGyTM RA 1990, RégFüz 1961, 53.
13	Gádosos - Lenin utca 1.	bolygatott	NGyTM 64.47.2	1.1	nyeltüskés, háromlélű nyílhegy.	-	-	-	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	-	NY - K	-	Griffes-índás bronz szíjvég, egyik végén lekerekített, egyik oldala díszített.	NGyTM RA 1990, RégFüz 1961, 53.
14	Gádosos - Lenin utca 1.	bolygatott	NGyTM 64.47.3	1.1	nyeltüskés, háromlélű nyílhegy.	-	-	-	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	-	NY - K	-	Griffes-índás bronz szíjvég, egyik végén lekerekített, egyik oldala díszített.	NGyTM RA 1990, RégFüz 1961, 53.
15	Kiszombor - O - 1. sír	gerincnél, szárával DNY felé, sír betöltéséből		1.1.2.2	Nyeltüskés, háromlélű, keskeny levél alakú nyílhegy. A csúcsát nem lehet megfigyelni. A vágóél és a váll tompaszöget zár be. A vállból lett kialakítású. A váll és a nyeltüske tompaszöget zár be. A levél legszélesebb pontja az alsó harmadán van. A levél nagyobb a nyeltüskénél.	-	íjcsontok bal válltól a jobb lábfejig	-	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	Mélysége: 0,90 m	ÉK - DNY	-	lemezvért töredék, 2 vascsat, vaskés, csonteszköz,	Csallány 1939b, 122 - 125; 143
16	Kiszombor - O - 1. sír	gerincnél, szárával DNY felé, sír betöltéséből		1.1.2.2	Nyeltüskés, háromlélű, keskeny levél alakú nyílhegy. A csúcs hegyesszöget zár be. A vágóél és a váll tompaszöget. A levél legszélesebb pontja az alsó harmadán van. A nyeltüske nagyobb a levelnél. A nyeltüske felső részénél, a váll folytatásánál megvastagodás figyelhető meg.	-	íjcsontok bal válltól a jobb lábfejig	-	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	Mélysége: 0,90 m	ÉK - DNY	-	lemezvért töredék, 2 vascsat, vaskés, csonteszköz,	Csallány 1939b, 122 - 125; 143.
17	Mártély-Ap üdülő 12. sír	jobb alkaron		1.2	Kétélű erősen korrodált nyílhegy. A nyeltüskét nem lehet megfigyelni rajta. A csúcs tompaszöget zár be. A vágóél és a váll derekszöget zár be. A váll kiképzése miatt talán süveg alakú.	-	-	-	férfi	padkás sír, nyújtott testhelyzet	M: 125 cm, h.: 120 cm, sz.: 70 cm	NY - K	-	vascsat, vaskés	Lórinczy - Szalontai 1996, 280; 295
18	Mindszent - Bozó Ambrus Károly Tanyája, XVI. Sír (1926-ból) 2. nyílhegy	nincs adat	SzKJM 55.90.198.	1.2.2	Kétélű, nyeltüskés, deltoid alakú nyílhegy. Töredékes. A csúcs és a vágóél tompaszögben zárodik, a vágóél és a váll szintén. Erősen korrodált, ezért pontosabb megfigyelésekre alkalmatlan, mivel a nyeltüske és a levél két darabban maradt fenn. A nyeltüskéje henger átmetszetű, folyamatosan keskenyedik a csúcs vége felé. Valószínűleg a nyeltüske nagyobb volt a levelnél.	-	-	-	nincs adat	nincs adat	nincs adat	ÉNY - DK	-	2 vaskés, vaskarika (55.90.199)	Bende 2005, 33; Szalontai 1995, 193; 206.
19	Mindszent - Bozó Ambrus Károly Tanyája, XVI. Sír (1926-ból) 1. nyílhegy	nincs adat	SzKJM 55.90.198.	1.2.4	Nyeltüskés, kétélű, süveg alakú nyílhegy. A csúcsa hiányzik, csak a váll és a vágóél alsó része maradt meg. A levél megmaradt része lapított háromszög átmetszetű, a megmaradt részen gerinc fut végig. A vágóél és a váll tompaszögben zárodik. A váll ivelt kialakítású, a nyeltüskétől elválik. A nyeltüske kor átmetszetű, valószínűleg rövidebb volt a nyílhegyhez képest. A váll kiugrik a nyeltüske vonalából, nem annak folytatása.	-	-	-	nincs adat	nincs adat	nincs adat	ÉNY - DK	-	2 vaskés, vaskarika (55.90.199)	Bende 2005, 33; Szalontai 1995, 193; 206.
20	Pirvaros, 51. sír	koponya mögött		1.2.3	Nyeltüskés, kétélű, levél alakú nyílhegy. A csúcs hegyesszöget zár be. A vágóél és a váll szöget nem lehet megfigyelni. A váll ivelt kiképzést kapott, a nyeltüske ennek a folytatása. A nyeltüske nagyobb a levelnél.	-	-	-	férfi	fülkesír, nyújtott testhelyzet	nincs adat	ÉNY - DK	teljes ló az aknában	lószerszámveretek, falera, csótár (a lovon), aranyozott övveretek lilíomos díszel, vaskés, kova, rüdgyöngy	Bende 2005, 75-77; Bende 1998, 198; 221.
21	Szarvas - Grexa-téglagyár, 324. sír	bolygatott		1.1.2.	Nyeltüskés, háromlélű, levél alakú nyílhegy. A csúcs hiányzik, a vágóél és a váll tompaszögben zárodik. A váll és a vágóél zárodása nagyjából a levél közepénél látható. A levél lekerekített. A nyeltüske a váll folytatása, mely fokozatosan keskenyedik. A nyeltüske felső harmadánál derekszögben kiugró vasnyelv figyelhető meg.	tegezdiszító csontlemezek	íjcsont	-	férfi	fülkesír, nyújtott testhelyzet	nincs adat	ÉNY - DK	juhsontok	vaskés, 2 vascsat	Bende 2005, 136.
22	Székkutas - Kápolnaduló, 178. sír	A bal medence és az alkar között.		2.1.3	Köpüs, kétélű, rombusz alakú nyílhegy. Csúcsa lekerekített, a vágóéllel tompaszögben zárodik. A vágóél és a váll szintén tompaszögben zárodik, a váll emyhen lekérített. A köpü a vállból lett kialakítva, az az alsó harmadában kezd kiszélesedni. A köpü nagyobb a levelnél.	-	-	-	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet.	H.: 190 cm, sz.: 35-60 cm, m.: 65 cm	NY-ÉNY-KDK	-	vaslemez, vascsat	B. Nagy 2003, 34; 138.
23	Székkutas - Kápolnaduló, 182. sír	A koponyától balra		2.1.2	Köpüs, kétélű, bahérlevél alakú nyílhegy. Csúcsa tompaszögben zárodik, aszimmetrikus a két szárny. A vágóél és a váll tompaszöget zár be, sarkai lekerekítettek. A váll és a köpü tompaszögben zárodik. A levél legnagyobb szélessége nagyjából a közepén, alsó harmadán figyelhető meg. A köpü a válltól indulva folyamatosan szélesedik, nagyobb a levelnél.	-	-	-	nő	aknasír, nyújtott testhelyzet, koporsó nyomok	H.: 187 cm, sz.: 80-70-78 cm, m.: 132 cm	NY - K	Juhkoponya és -lábsontok a jobb combsonn mellett	vaskés, üvegedény	B. Nagy 2003, 35; 139.
24	Székkutas - Kápolnaduló, 182. sír	A koponyától balra		2.1.1	Köpüs, kétélű, nádlevél alakú nyílhegy. A szárnyai aszimmetrikusak. A csúcs tompaszögben zárodik, a vágóél és a váll szintén. A levél legnagyobb szélessége a felső harmadán figyelhető meg. A váll a köpüben végződik, folyamatosan keskenyedik a levél aljáig, majd nagyjából közepén el kezd szélesedni. A levél nagyobb a kopúnél.	-	-	-	nő	aknasír, nyújtott testhelyzet, koporsó nyomok	H.: 187 cm, sz.: 80-70-78 cm, m.: 132 cm	NY - K	Juhkoponya és -lábsontok a jobb combsonn mellett	vaskés, üvegedény	B. Nagy 2003, 35; 139.
25	Székkutas-Kápolnaduló, 8. sír	a bal lábsontok irányában, a sírgödör fala mellől.		1.2.2	Nyeltüskés, kétélű, deltoid alakú nyílhegy. A csúcs töredékes. A vágóél és a váll tompaszögben zárodik. A váll nagyobb a vágóélnél. A nyeltüske a vállból lett kialakítva, folyamatosan keskenyedik a nyílhegy aljáig. A levél legszélesebb pontja a felső harmadon van. A levél nagyobb a nyeltüskénél.	-	-	-	nő + gyermek	aknasír, nyújtott testhelyzet, lepelre utaló nyomok	200 cm, sz.; 100-120 cm, m.: 95 cm	NY-ÉNY-KDK	-	mellkereszt, veret, gyöngyök, karperec, vascsat, orsókarika, vas varrótű, mozaikkocka	B. Nagy 2003, 18; 79.
26	Szentes - Lapistó 20. sír	nincs adat	SzKJM 54.7.28	1.2.3	Erősen korrodált, kétélű, nyeltüskés vasnyílhegy. A levél henger alakban maradt meg, fokozatosan keskenyedik a vége felé. Csúcsa hegyesszögben zárodik. A vágóél és a váll helyén emyhen kihasszódik, emyhen keskenyedik a nyeltüske irányába. A nyeltüske letörött a levelről. Négyzög átmetszetű, fokozatosan keskenyedik, vége letörött, de nem lehetett hosszabb a levelnél.	-	-	-	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	-	tömör bronz szíjvég, egyik oldalán három griff guggol, másik oldalán indadisz, három darab kis ártort művű inda és levél díszítésű bronz szíjvég, vascsat, veret, 3 boglár, 1 pityke, vaskés, 3 kova	Csallány 1899, 419
27	Szentes - Berekhát, Buzi Farkas Imre földje, 30. sír	jobb combsonn mellett	SzKJM 54.5.38	1.1.3	Háromlélű, nyeltüskés, vasnyílhegy. Hatszög alakú. A csúcs hegyesszöget zár be. A vágóél és a váll tompaszöget ad. A vágóél merőlegesen áll a levél tengelyével. A váll és a nyeltüske tompaszöget ad. A nyeltüskét nem lehet megfigyelni, de a tövöből kiindulva henger alakú lehetett. A levél aszimmetrikus kialakítású.	-	-	-	férfi	aknasír, nyújtott testhelyzet, koporsó káposz (54.5.40)	M: 160 cm	É - D	-	övdisz, vaskés, vaskarika, 2 vascsat, vascsipesz	Bende 2005, 184.